

Natalia Stępień-Lampa

Uniwersytet Śląski
w Katowicach, Polska

GŁÓWNE REFORMY OŚWIATOWE W III RP. O WPLYWIE POLITYKI NA EDUKACJĘ

Wprowadzenie

Edukacja stanowi jedną ze sfer aktywności władzy państwowej, która podlega licznym przeobrażeniom. Za poparcie tej tezy może służyć fakt, że po tzw. wyborach czerwcowych (4 czerwca 1989 r.) aż do dnia dzisiejszego¹ na czele resortu odpowiedzialnego za oświatę stało już 19 ministrów². W dodatku sam system szkolnictwa w III Rzeczypospolitej Polskiej był niemalże permanentnie reformowany, a rozwiązania wdrażane przez poszczególne władze oświatowe dezawuowali ich polityczni następcy³.

W 28-letnim okresie od upadku Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej podjęte zostały dwie konstytutywne dla systemu szkolnego reformy – przekształcenia o charakterze strukturalnym. Pierwszą z nich była zmiana dokonana przez resort Mirosława Handkego, w wyniku której m.in. skrócono edukację w szkole podstawowej do 6 lat, utworzono 3-letnie szkoły gimnazjalne, 3-letnie licea ogólnokształcące i licea profilowane, 4-letnie technika, 2- i 3-letnie zasadnicze szkoły zawodowe, a także 2-letnie licea i 3-letnie technika uzupełniające oraz szkoły policealne. Drugą z kolei jest najnowsza reforma oświatowa, a więc zmiana, którą realizuje obecnie minister edukacji narodowej Anna Zalewska. W jej wyniku zlikwidowane zostaną szkoły gimnazjalne, a nauczanie będzie organizowane w: 8-letniej szkole podstawowej, 4-letnim liceum ogólnokształcącym, 5-letnim technikum, 3-letniej szkole branżowej I stopnia, 2-letniej szkole branżowej II stopnia oraz szkole policealnej. Ustrój szkolny po reformie będzie zatem zbliżony do tego, który funkcjonował przez zmianą dokonaną przez M. Hand-

¹ Stan na 1 czerwca 2017 r.

² Resort ten przyjmował różne nazwy – od 12 września 1989 r. do 19 października 2001 r. Ministerstwa Edukacji Narodowej, od 19 października 2001 r. do 1 września 2005 r. Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, od 1 września 2005 r. do 31 października 2005 r. ponownie Ministerstwa Edukacji Narodowej, od 31 października 2005 r. do 5 maja 2006 r. Ministerstwa Edukacji i Nauki, z kolei od 5 maja 2006 r. powrócono do nazwy Ministerstwo Edukacji Narodowej.

³ Zob. B. Śliwierski, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej w III RP*, Warszawa 2009.

kego. Z tego też powodu zainicjowane w latach 2016–2017 strukturalne przekształcenie systemu oświaty można nazwać mianem kontreformy.

Celem niniejszego opracowania jest dokonanie charakterystyki najważniejszych reform oświatowych w III RP ze szczególnym uwzględnieniem obecnie realizowanej zmiany. W artykule podjęto również próbę wskazania przyszłych kierunków przemian. Co ważne, problem reform oświatowych jest w literaturze pedagogicznej szeroko omawiany. Na potrzeby opracowania przedstawiono jedynie te jego aspekty, które są związane z rolą decydentów politycznych w procesie wprowadzania zmian w szkolnictwie.

Reformy oświatowe – zagadnienia definicyjne

Zdaniem Mariana Niezgody reforma oświaty to „intencjonalna, planowana, mająca podbudowę prawną, radykalna zmiana funkcjonowania systemu szkolnego”⁴. Zatem zgodnie z przywołaną definicją reforma dokonywana w szkolnictwie jest przeobrażeniem o charakterze celowym, które powinno zostać odpowiednio zaprogramowane. Do jej wdrożenia niezbędne jest uchwalenie stosownych aktów prawnych (ustaw, rozporządzeń, aktów prawa miejscowego), a także powinna istotnie zmieniać dotychczasowy sposób funkcjonowania tego systemu.

Bogusław Śliwierski dzieli reformy oświatowe przeprowadzone w III RP na zmiany: naprawcze, modernizacyjne, strukturalne i systemowe. Zdaniem pedagoga reformy naprawcze zapoczątkowano w 1989 r. i wiązały się one ze stopniowym demontażem rozwiązań komunistycznych. Reformy modernizacyjne z kolei mają na celu bieżące usprawnienie funkcjonowania szkoły i mogą się wyrażać m.in. poprzez opracowanie nowej podstawy programowej czy wdrożenie nowych rozwiązań z zakresu dydaktyki. Trzeci typ przeobrażeń edukacyjnych – reformy strukturalne Śliwierski utożsamia ze zmianami struktury systemu oświatowego. Mogą one dotyczyć sposobu finansowania szkolnictwa, wydłużenia wieku obowiązkowej edukacji, zmian w sferze zarządzania oświatą czy wreszcie utworzenia nowych typów placówek szkolnych. Ostatnia grupa reform, czyli zmiany systemowe, obejmuje natomiast głębokie przekształcenia instytucjonalne i dotyczy fundamentalnych aspektów funkcjonowania szkolnictwa⁵.

B. Śliwierski dzieli również reformy oświatowe ze względu na to, kto je inicjuje. W ramach tego podziału pedagog wymienia reformy oddolne i odgórne. Pierwsze stanowią efekt wdrażania i następnie rozprzestrzeniania się innowacji pedagogicznych. Z kolei reformy odgórne to zmiany, które są realizowane przez centralne organy władzy państwowej, a więc przede wszystkim przez resort odpowiedzialny za oświatę⁶. Kluczowe dla szkolnictwa reformy oświatowe podejmowane w Polsce miały charakter

⁴ M. Niezgoda, *Jak patrzeć na zmianę edukacyjną w Polsce*, [w:] *Spoleczne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, pod red. M. Niezgody, Kraków 2011, s. 30.

⁵ B. Śliwierski, *Reformowanie oświaty w Polsce*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, pod red. Z. Kwiecińskiego, B. Śliwierskiego, Warszawa 2003, s. 387-394.

⁶ *Ibidem*, s. 384.

odgórny i z tego też względu były i są one odbierane przez część środowiska pedagogicznego krytycznie – jako zmiany narzucone i nieuwzględniające opinii nauczycieli. Śliwierski wyróżnił następujące strategie w zakresie edukacji, które są przyjmowane przez polityków:

- strategia agresywna (konfrontacyjna) – charakteryzuje się dużą determinacją w podejmowaniu działań zarówno przez rządzących, jak i opozycję, w efekcie czego następuje polaryzacja społeczna wyrażająca się m.in. poprzez protesty i strajki;
- strategia konserwatywna – wiąże się z próbą utrzymania dotychczasowego stanu rzeczy, jest implementowana, gdy decydenci polityczni odpowiedzialni za oświatę nie dysponują silnym poparciem politycznym i społecznym, nie chcą podejmować zmian, a opozycja przejawia rzeczową argumentację na poparcie głoszonych przez siebie planów wobec sfery edukacji;
- strategia centralistycznych reform – ma miejsce wówczas, gdy opozycja nie jest w stanie przeciwstawiać się pomysłom rządzących bądź też nie jest zainteresowana problematyką edukacji, w przypadku tej strategii rządowy projekt zmian w oświacie uzyskuje poparcie parlamentarne, medialne, finansowe itp.;
- strategia defensywna – występuje, gdy zarówno rząd, jak i opozycja są słabe, a więc nie posiadają odpowiedniego poparcia społecznego, finansowego, merytorycznego itp., w skutek czego reformy oświatowe nie są podejmowane⁷.

Przeprowadzanie zmian w systemie szkolnictwa jest szeroko uwarunkowane. Dobromir Dziewulak wśród determinantów polityki oświatowej, a zatem również procesu reformowania sfery edukacji, wyróżnił: uwarunkowania ekonomiczne, demograficzne, historyczno-narodowe, społeczne oraz ustrojowo-polityczne⁸. W ostatniej z wymienionych grup mieszczą się dwa rodzaje czynników, które wpływają na podejmowanie zmian oświatowych – są to kwestie związane z ustrojem państwa oraz oddziaływanie sfery polityki na edukację, a zatem układ sił politycznych, sposób sprawowania władzy, czy też propozycje rozwiązań problemów oświatowych zawarte w programach politycznych i wyborczych partii⁹.

⁷ B. Śliwierski, *Edukacja (w) polityce. Polityka (w) edukacji. Inspiracje do badań polityki oświatowej*, Kraków 2015, s. 172-176.

⁸ D. Dziewulak, *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Warszawa 1997, s. 11.

⁹ Podstawy ustrojowe reform oświatowych zostały wyznaczone w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, „Dz. U.”, 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm., a zwłaszcza w art. 70, w którym określono główne zasady funkcjonowania szkolnictwa w Polsce. Obejmują one gwarancje: prawa do nauki i jednocześnie obowiązku uczenia się aż do ukończenia 18. roku życia, bezpłatnej edukacji w szkołach publicznych, możliwości wyboru szkół innych niż publiczne i zakładania tego typu placówek, powszechnego i równego dostępu do wykształcenia (który ma zostać osiągnięty dzięki organizacji systemu indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów), autonomii szkół wyższych.

Reformowanie systemu oświaty w III RP

Proces podejmowania reform oświatowych w Polsce od 1989 roku można podzielić na trzy fazy:

- dostosowanie szkolnictwa do wartości i zasad demokratycznego państwa prawa, które opiera się na gospodarce wolnorynkowej. Etap ten rozpoczął się wraz z przemianami ustrojowymi i upadkiem systemu tzw. demokracji ludowej (w tym przede wszystkim w efekcie nowelizacji Konstytucji PRL, która miała miejsce 29 grudnia 1989 r.¹⁰);
- zmianę ustroju szkolnego, w wyniku której utworzone zostały m.in. szkoły gimnazjalne oraz reformy modernizacyjne w ramach nowej struktury systemu edukacji. Początek drugiego etapu zmian w szkolnictwie stanowi podjęcie prac nad reformą oświaty, która rozpoczęła się 1 września 1999 r.¹¹;
- dekompozycję struktury szkolnictwa i powrót do stanu sprzed 1999 roku. Etap ten zapoczątkowany został wraz z przejściem w 2015 r. władzy przez Prawo i Sprawiedliwość (PiS) i podjęciem przez rząd Beaty Szydło prac nad nową reformą oświatową.

Najważniejszą zmianą, która miała miejsce w pierwszym ze wskazanych okresów było uchwalenie nowego aktu prawnego regulującego kwestie związane z edukacją – ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹². Zmiany podjęte w tym etapie przeprowadzono w imię demokratyzacji, decentralizacji oraz uspołecznienia szkolnictwa. Zagwarantowano prawną możliwość zakładania szkół niepublicznych (pierwsze niepubliczne placówki szkolne rozpoczęły działalność już w roku szkolnym 1989/1990¹³) oraz przywrócono nauczanie religii w szkole. Zdefiniowana została także rola w realizacji zadań oświatowych przywróconego mocą ustawy z dnia 8 marca 1990 r. samorządu terytorialnego¹⁴. Ponadto od 1 stycznia 1993 r. przyznano gminom (jedynym funkcjonującym wówczas jednostkom samorządu) możliwość przejmowania odpowiedzialności za prowadzenie szkół podstawowych. Z kolei już od 1 stycznia 1996 r. zadanie to stanowiło obowiązek samorządu. Jednocześnie z dniem 1 stycznia 1995 r. zostało udzielone wsparcie finansowe z budżetu centralnego na pokrycie części wydatków związanych z zadaniami edukacyjnymi (w postaci dotacji celowej na koszty

¹⁰ Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Dz. U.”, 1989, nr 75, poz. 444.

¹¹ Aktem prawnym, który nadał bieg procesowi reformowania szkolnictwa była ustawa z dnia 8 stycznia 1999 roku Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, „Dz. U.”, 1999, nr 12, poz. 96.

¹² „Dz. U.”, 1991, nr 95, poz. 425. Ten akt prawny zastąpił uchwaloną dnia 15 lipca 1961 roku ustawę o rozwoju oświaty i wychowania, „Dz. U.”, 1961, nr 32, poz. 160, z późn. zm.

¹³ E. Putkiewicz, A. Wilkomirska, *Szkoły publiczne i niepubliczne. Porównanie środowisk edukacyjnych*, Warszawa 2004, s. 9.

¹⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym, „Dz. U.”, 1990, nr 16, poz. 95.

prowadzenia przejętych placówek lub subwencji oświatowej)¹⁵. Zmiany te zbiegły się w czasie z pracami nad modernizacją treści nauczania. Zwieńczeniem tego procesu było przyjęcie nowej podstawy programowej, która zastąpiła dotychczasowe minimum programowe i zaczęła obowiązywać od 1 stycznia 1996 r.¹⁶ Istotnym dla tego okresu wydarzeniem było również uchwalenie Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Druga faza reformowania szkolnictwa zapoczątkowana została pod koniec XX wieku. 1 września 1999 r. rozpoczął się proces implementacji głównych założeń reformy systemu oświaty, w wyniku której ukształtowany został nowy ustrój szkolny¹⁷. Zmianę tę podjął resort odpowiedzialny za szkolnictwo, na którego czele stał Mirosław Handke¹⁸. W jej efekcie wydłużono okres wspólnej obowiązkowej edukacji z 8 lat szkoły podstawowej do 9 lat (6-letniej szkoły podstawowej i 3-letniego gimnazjum). Ponadto wprowadzono system egzaminów zewnętrznych, który obejmował sprawdzian 6-klasisty, egzamin gimnazjalny, egzamin dojrzałości (do którego przystępowali absolwenci liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników) oraz egzaminy zawodowe (dla absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych)¹⁹. Powołano również podmioty odpowiedzialne za ich przygotowanie i przeprowadzenie, czyli Centralną Komisję Egzaminacyjną i Okręgowe Komisje Egzaminacyjne²⁰. W wyniku reformy zmieniony został także sposób administrowania szkolnictwem, plany i programy nauczania, wymogi kwalifikacyjne stawiane przed nauczycielami oraz zasady awansu zawodowego i wynagradzania pedagogów²¹.

Reforma wprowadzająca gimnazja wywołała wiele kontrowersji. Jej przeciwnicy zarzucali reformatorom, że w gimnazjach zebrano młodzież w trudnym wieku dojrzewania, krytykowano również skrócenie czasu nauki w liceach i technicach. Zmianę

¹⁵ Zob. art. 20 ust. 8 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 roku o finansowaniu gmin, „Dz. U.”, 1993, nr 129, poz. 600.

¹⁶ W minimum programowym wskazane były najważniejsze treści, które musiały być omawiane w szkole, w podstawie programowej zawarto natomiast wszystkie problemy analizowane w trakcie edukacji. K. Konarzewski, *Reforma oświaty. Podstawa programowa i warunki kształcenia*, Warszawa 2004, s. 12-15.

¹⁷ Przed tą zmianą funkcjonowały następujące typy placówek szkolnych: 8-letnie szkoły podstawowe, 4-letnie licea ogólnokształcące, 4-letnie licea zawodowe, 5-letnie technika, szkoły zawodowe i policealne.

¹⁸ Władzę wówczas (w latach 1997–2001) sprawowała koalicja rządząca Akcji Wyborczej Solidarności i Unii Wolności.

¹⁹ Krytycznie reformę oświatową z 1999 r. ocenia B. Śliwierski. Zdaniem pedagoga zatrzymała ona procesy decentralizacji szkolnictwa i władzy oświatowej, uspołecznienia edukacji i zagwarantowania szkołom autonomii pedagogicznej. B. Śliwierski, *Były minister edukacji – Mirosław Handke straszy Trybunałem Stanu. Szkoda, że nie siebie samego*, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2017/05/byy-minister-edukacji-mirosaw-handke.html> [25.05.2017].

²⁰ B. Dyrda, S. Koczoń-Zurek, I. Przybylska, *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty. Skrypt dla studentów pedagogiki*, Katowice 2008, s. 45-55.

²¹ A. Ćwikliński, *Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej*, Poznań 2005, s. 337-339.

sceptycznie oceniała część środowiska nauczycielskiego, w tym w szczególności pedagodzy skupieni wokół Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP). W formie protestu Związek w latach 1999–2000 organizował ogólnopolskie strajki pod hasłem obrony polskiej szkoły²².

W 2008 r. dokonano w oświacie zmiany o charakterze modernizacyjnym – uchwalona została nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego²³. Wdrażanie podstawy miało miejsce w latach 2009–2015 (w 2015 r. pierwsi maturzyści oraz uczniowie klas 6. przystąpili do egzaminów zewnętrznych zgodnych z jej wytycznymi)²⁴. Zasadnicza modyfikacja w systemie edukacji polegała na programowym (nie strukturalnym) połączeniu szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. Celem tego przedsięwzięcia było m.in. uniknięcie dwukrotnego przekazywania przez te placówki tych samych treści nauczania. Ponadto podjęto decyzję o stopniowym wygaszeniu liceów profilowanych. Wynikało to z niskich rezultatów edukacyjnych notowanych w szkołach tego typu (ich absolwenci gorzej wypadali podczas egzaminów dojrzałości niż absolwenci liceów ogólnokształcących i techników), a także z faktu, że na naukę w liceach profilowanych decydowało się coraz mniej uczniów. Zlikwidowane zostały również licea i technika uzupełniające, co argumentowano dużymi możliwościami odbierania edukacji w szkołach maturalnych²⁵.

Wprowadzaniu nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego towarzyszyło obniżenie wieku obowiązkowej edukacji. Proces ten zaplanowano na lata 2009–2012, jednakże został on wydłużony i ostatecznie na mocy tzw. ustawy 6-latkowej²⁶ 1 września 2014 r. edukację szkolną rozpoczęły wszystkie dzieci urodzone od 1 stycznia do 30 czerwca 2008 roku. W przypadku dzieci urodzonych w drugiej połowie rocznika 2008 (od 1 lipca 2008 do 31 grudnia 2008) rodzice otrzymali prawo wyboru – mogli posłać je do szkoły jako 6-latki lub podjąć decyzję o kontynuowaniu wychowania

²² B. Śliwierski, *Problemy współczesnej edukacji*, s. 153.

²³ Przyjęto ją mocą rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dz. U.”, 2009, nr 4, poz. 17. Następnie akt ten został uchylony i zastąpiony rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dz. U.”, 2012, poz. 977, wraz z rozporządzeniami zmieniającymi, które wydano w latach 2014–2016.

²⁴ MEN zmienił również podstawę programową kształcenia zawodowego i wskazał, że nauczanie w zasadniczej szkole zawodowej wynosić ma 3 lata (a nie jak uprzednio 2 lub 3). Por. rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach, „Dz. U.”, 2012, poz. 184, wraz z aktami zmieniającymi.

²⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Co warto wiedzieć o podstawie programowej?*, Warszawa 2008.

²⁶ Art. 2 ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw, „Dz. U.”, 2016, poz. 1265.

przedszkolnego. Z kolei 1 września 2015 r. naukę w szkole rozpoczęły 6-latki urodzone w 2009 r. i 7-latki, które w poprzednim roku uczęszczały do tzw. zerówki²⁷.

Obniżenie wieku obowiązkowej edukacji nie spotkało się z powszechną akceptacją społeczeństwa polskiego. W tym kontekście należy poczynić jeszcze jedną uwagę. Zgodnie z nową podstawą programową nauczyciele w klasach zerowych nie uczyli dzieci czytania, pisania i liczenia. Umiejętności te były kształtowane dopiero w szkole. Zatem program nauczania w klasie pierwszej był podobny do tego, jaki przed reformą obowiązywał w zerówkach. Fakt ten nasuwa pytanie o cel obniżenia wieku obowiązkowej edukacji. Być może jedynym rzeczywistym zamierzeniem tej zmiany było oczekiwane wcześniejsze rozpoczęcie aktywności zawodowej przez młodych ludzi, którzy zostali objęci edukacją szkolną w wieku 6 lat. Takie działanie z punktu widzenia problemów demograficznych Polski nie jest bezzasadnym, jednakże argument ten w oficjalnych komunikatach resortu oświaty nigdy nie został podniesiony.

Ostatni ze wskazanych etapów w historii reformowania systemu oświaty w III RP zapoczątkowały wybory do Sejmu i Senatu, które miały miejsce jesienią w 2015 r. W efekcie wygranego głosowania Prawo i Sprawiedliwość uzyskało większość parlamentarną i przystąpiło do misji tworzenia gabinetu. Jedną z pierwszych ustaw przyjętych przez nowo wybrany parlament była nowelizacja ustawy o systemie oświaty, na mocy której od 1 września 2016 r. przywrócono obowiązek szkolny dla 7-latków²⁸. Ponadto w akcie tym zagwarantowano możliwość powtórzenia pierwszej lub drugiej klasy dzieciom urodzonym w latach 2008–2009, które poszły do szkoły jako 6-latki²⁹. Z obawy o niewielką liczbę otwartych w roku szkolnym 2016/2017 oddziałów klasy pierwszej w ustawie znalazł się również zapis, zgodnie z którym oddział mógł zostać utworzony, jeśli w gminach wiejskich lub w miastach do 5 tys. mieszkańców do klasy pierwszej zapisanych zostało co najmniej 7 uczniów, a w większych miejscowościach co najmniej 11³⁰.

Kolejne zmiany w szkolnictwie podjęto mocą ustawy z dnia 23 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw³¹. Polegały one na zniesieniu od 2017 r. sprawdzianu szóstoklasisty oraz na zapewnieniu możliwości odwołania się od wyników pisemnych egzaminów zewnętrznych (egzaminu dojrzałości i egzaminów zawodowych) do nowo utworzonej instytucji – Kolegium Arbitrażu Eg-

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, „Dz. U.”, 2016, poz. 36. Zmieniona została również podstawa programowa dla wychowania przedszkolnego (klasy zerowej) i klasy pierwszej szkoły podstawowej. Nowelizacja prawa oświatowego wzmocniła także rolę kuratora oświaty i scentralizowała sposób jego wyboru.

²⁹ Art. 9 i 11 ustawy z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty.

³⁰ Art. 8 ustawy z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty.

³¹ „Dz. U.”, 2016, poz. 2010.

zaminacyjnego. Umożliwiono również dokonanie fotografii pracy egzaminacyjnej (uprzednio możliwe było jedynie sporządzenie na jej podstawie notatki)³².

Zmianą o największym znaczeniu realizowaną przez PiS jest reforma, w wyniku której wygaszone zostaną szkoły gimnazjalne. W związku z podjęciem tak istotnego przekształcenia o charakterze strukturalnym w lutym 2016 r. MEN zapowiedziało organizację ogólnopolskiej debaty pt. „Uczeń. Rodzic. Nauczyciel – Dobra Zmiana”. Debaty i spotkania odbyły się pomiędzy marcem a czerwcem, a 27 czerwca nastąpiło ich podsumowanie i wskazanie głównych kierunków przyszłej reformy³³. Już 16 września minister A. Zalewska przedstawiła projekt nowej ustawy o nazwie Prawo Oświatowe (która zastąpi ustawę z 7 września 1991 roku o systemie oświaty³⁴) oraz ustawę ją wprowadzającą (przepisy wprowadzające ustawę Prawo oświatowe). W dalszym etapie prac nad reformą miały miejsce konsultacje społeczne i uzgodnienia międzyresortowe, które trwały do 27 października. Następnie projekty ustaw zostały skierowane pod obrady Stałego Komitetu Rady Ministrów, który przyjął je 3 listopada³⁵. W listopadzie i grudniu nad ustawami toczyły się prace parlamentarne, w efekcie których 14 grudnia 2016 r. zostały one uchwalone, a 9 stycznia 2017 r. podpisane przez Prezydenta RP Andrzeja Dudę³⁶. Związku z tym, że większość przepisów nowych ustaw regulujących kwestie edukacji wejdzie w życie 1 września 2017 r., wraz z podpisem Prezydenta rozpoczął się 9-miesięczny okres przygotowań do wdrożenia założeń reformy³⁷.

Zgodnie z przyjętym ustawowo kalendarzem reformy jednym z pierwszych przedsięwzięć, które należało zrealizować, było uchwalenie przez jednostki samorządu terytorialnego uchwał o obowiązującej od 1 września 2017 r. sieci szkół³⁸. Dla gmin oznaczało to m.in. podjęcie decyzji w sprawie pracowników i infrastruktury wygaszanych gimnazjów. Mogły je one: przekształcić w szkoły podstawowe (lub połączyć z istnie-

³² Sfotografować swoją pracę mogą również uczniowie, którzy przystąpili do egzaminu gimnazjalnego. Art. 1 pkt. 60 ustawy z dnia 23 czerwca 2016 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty.

³³ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dobra szkoła. Reforma Edukacji Narodowej. Najważniejsze zmiany. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2017, s. 7.

³⁴ Tekst jedn. „Dz. U.”, 2016 poz. 1943 z późn. zm.

³⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dobra szkoła*, s. 7.

³⁶ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe, „Dz. U.”, 2017 poz. 59; ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe, „Dz. U.”, 2017 poz. 60. Ustawy te zostały przyjęte przez Senat 16 grudnia 2016 r.

³⁷ Z dniem 1 września 2017 r. 6-letnie szkoły podstawowe zostaną przekształcone w szkoły 8-letnie, a zasadnicze szkoły zawodowe w szkoły branżowe I stopnia. Od 1 września 2019 r. przestaną funkcjonować szkoły gimnazjalne, a proces reformowania zostanie zakończony w 2023 r., kiedy ostatni rocznik absolwentów gimnazjów ukończy 4-letnie technika. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dobra szkoła*, s. 8-11.

³⁸ Rady gmin i rady powiatów zostały zobligowane do podjęcia do 31 marca 2017 r. stosownych uchwał. Musiały one jednak uzyskać najpierw akceptację kuratora oświaty. Art. 210, art. 217 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe.

jącymi), przekształcić w szkoły ponadpodstawowe (lub połączyć z istniejącymi szkołami ponadgimnazjalnymi) bądź też zdecydować o ich likwidacji.

Niemalże równoległe z pracami legislacyjnymi miały miejsce zabiegi zmierzające do uchwalenia nowej podstawy programowej dla szkoły podstawowej, zgodnie z którą wydawcy opracowują nowe podręczniki³⁹. Proces ten zwieńczyło wydanie przez minister A. Zalewską odpowiedniego rozporządzenia⁴⁰. Niemniej jednak projekt podstawy wywołał wiele kontrowersji. Twórcom dokumentu zarzucano, że z powodu nadmiernego pośpiechu podstawa nie jest pozbawiona błędów. Szczególna fala krytyki przelała się w mediach, które nie są utożsamiane z poparciem dla działań rządu B. Szydło⁴¹. Do propozycji nowej podstawy programowej sceptycznie odnieśli się również eksperci skupieni wokół Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk⁴².

Reforma systemu oświaty realizowana przez A. Zalewską stała się jedną z płaszczyzn prowadzenia politycznego sporu pomiędzy obozem rządzącym i opozycją. W polemikę tę zaangażowane są również środki masowego przekazu, a także nauczyciele i rodzice dzieci w wieku szkolnym. Najnowszy opublikowany sondaż pokazuje, że społeczeństwo polskie w sprawie wdrażanej przez rząd reformy jest podzielone – 43% respondentów ją popiera, 40,7% jest jej przeciwnie, a 16,3% nie ma w tej materii zdania⁴³. Media zbliżone do PiS najczęściej wskazują zalety zmiany oraz wytykają wady ustroju szkolnego sprzed reformy, w tym w szczególności gimnazjów. Z kolei te krytyczne wobec partii rządzącej podnoszą argumenty nadmiernego pośpiechu i chaosu, który ich zdaniem reforma wywoła. Negatywne opinie na temat zamiarów MEN wyrażają również związkowcy z ZNP. Podkreślają oni m.in., że zmiana przyczyni się

³⁹ Dokumenty programowe dla szkół ponadpodstawowych zostaną sporządzone zgodnie z kalendarzem wdrażania reformy, a więc przed rozpoczęciem w nich nauki przez absolwentów 8-letniej szkoły podstawowej.

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, „Dz. U.”, 2017 poz. 356.

⁴¹ W programie „Czarno na białym” w TVN 24 w grudniu 2016 r. i w lutym 2017 r. ukazał się cykl materiałów podejmujących tę problematykę. Wykazywano w nich, jakie pomyłki popełniono przy tworzeniu podstaw programowych, a także negatywnie oceniano treści zawarte w tych dokumentach. Zob. <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/grunt-to-podstawa,698314.html> [28.05.2017], <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/s-ekspertka,698305.html> [28.05.2017], <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/chwiejna-podstawa,717463.html> [28.05.2017].

⁴² D. Klus-Stańska, *Uwagi do podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej*, <http://www.pan.uz.zgora.pl/index.php/151-uwagi-do-podstawy-programowej-kształcenia-ogolnego-dla-szkoly-podstawowej> [28.05.2017].

⁴³ P. Szaniawski, *Ilu Polaków popiera reformę edukacji*, <http://www.rp.pl/Edukacja/170529219-Ilu-Polakow-popiera-reforme-edukacji.html#ap-1> [29.05.2017].

do zwolnień nauczycieli, choć minister A. Zalewska konsekwentnie temu zaprzecza⁴⁴. Przeciwno planom resortu odpowiedzialnego za szkolnictwo Związek organizował liczne pikety i manifestacje, a 31 marca 2017 r. przeprowadził ogólnopolski strajk pracowników oświaty⁴⁵. ZNP zaaranżował również akcję zbierania podpisów pod wnioskiem o przeprowadzenie referendum w sprawie reformy edukacji. Jej efektem było jego złożenie w Sejmie 20 kwietnia wraz z 910 tys. podpisów (przy wymaganej minimalnej liczbie 100 tys.)⁴⁶. Referendum nie zostanie jednak przeprowadzone, gdyż zdaniem rządu z powodu rozpoczęcia realizacji założeń reformy jest już za późno na jego organizację. Z kolei rodzice przeciwni zmianie w edukacji są aktywni przede wszystkim na portalach społecznościowych, gdzie wskazują uchybienia reformy i również nawołują do organizacji referendum⁴⁷.

Reforma edukacji, w wyniku której m.in. zlikwidowane zostaną gimnazja stanowi przykład zmiany o charakterze odgórnym. Jej założenia nie zostały w pełni zaakceptowane przez nauczycieli. Pedagodzy w znacznej części sprzeciwiają się reformie. W dodatku proces implementowania zmiany wydaje się być zgodny z modelem, który B. Śliwierski określił mianem strategii konfrontacyjnej. Od momentu podjęcia reformy można bowiem zaobserwować stanowczość rządzących w jej realizacji i silną krytykę opozycji, co z kolei prowadzi do dużej polaryzacji społecznej. Ze względu na to, że opozycja nie potrafi wystarczająco przeciwstawić się rządowi proces reformowania nosi również pewne znamiona strategii centralistycznych reform.

Zakończenie

Do wyborów parlamentarnych założenia reformy systemu oświaty przygotowanej przez resort pod kierownictwem minister A. Zalewskiej z pewnością będą realizowane. Newralgicznym momentem dla podjętej zmiany będzie rok szkolny 2019/2020. Wówczas bowiem w klasie pierwszej szkoły średniej spotka się ostatni rocznik absolwentów gimnazjów i pierwszy 8-letniej szkoły podstawowej. Może to wywołać problem braku wystarczającej liczby miejsc w szkołach. Ponadto nauczyciele będą wówczas zmuszeni uczyć uczniów pierwszych klas według różnych programów nauczania. W dodatku, jeśli kalendarz wyborczy nie ulegnie zmianie, jesienią 2019 r. odbędą się wybory do Sejmu i Senatu. Z tego też względu problemy edukacji niewątpliwie ponownie będą koncentrowały uwagę opinii publicznej i staną się przedmiotem kampanii wyborczej. Nowo wybrany parlament raczej nie podejmie się kolejnej reformy struktu-

⁴⁴ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dobra szkoła*, s. 11-12.

⁴⁵ Związek Nauczycielstwa Polskiego, *Strajk*, <http://www.znp.edu.pl/element/3037/STRAJK> [29.05.2017].

⁴⁶ Związek Nauczycielstwa Polskiego, *Dlaczego teraz referendum szkolne?*, http://www.znp.edu.pl/element/3055/Dlaczego_teraz_referendum_szkolne [29.05.2017].

⁴⁷ <https://www.facebook.com/NIEdlachaosuwszkole/> [29.05.2017], <https://www.facebook.com/ZatrzymacEdukoszmar/> [29.05.2017], <https://www.facebook.com/Rodzice-przeciwko-reformie-edukacji-883885225080636/> [29.05.2017].

ralnej. Niemniej jednak, jeśli wyborów nie wygrałby PiS, można się spodziewać zmiany w krytykowanej przez obecną opozycję podstawie programowej.

Reformowanie systemu oświaty w III RP stanowi działanie o permanentnym charakterze. Wdrożone przeobrażenia najczęściej nie cieszyły się sympatią ich bezpośrednich realizatorów, a więc nauczycieli. W dodatku częstotliwość i charakter podejmowanych od 1989 roku zmian mogą świadczyć o braku ciągłości w myśleniu o szkolnictwie. Oświata dla polityków zdaje się stanowić jedną z płaszczyzn prowadzenia politycznego sporu. To z kolei na pewno nie służy uczniom, w imię dobra których reformy są inicjowane.

Streszczenie

W artykule scharakteryzowano główne reformy, które miały miejsce w systemie oświaty w III RP. Zmiany te zostały podzielone na trzy fazy: dostosowanie szkolnictwa do wartości i zasad demokratycznego państwa prawa, zmiana ustroju szkolnego, w wyniku której utworzone zostały m.in. szkoły gimnazjalne oraz reformy modernizacyjne w ramach nowej struktury systemu edukacji, dekompozycja struktury szkolnictwa i powrót do stanu sprzed 1999 r. Szczególna uwaga poświęcona została reformie realizowanej przez resort do spraw oświaty, na którego czele stoi Anna Zalewska. Opracowanie zamykają wnioski i próba wskazania przyszłego kierunku zmian w edukacji.

Summary

THE MAIN CHANGES IN THE SCHOOL SYSTEM IN III RP. ABOUT THE INFLUENCE OF THE POLITICS ON THE EDUCATION

The article characterizes the main changes in the school system in III RP. The changes include: the adjustment to the values and the rules of the democratic rule of law, the change of the school system (including the establishment of the junior secondary school) and the modernizations, return to the previous (before 1999) school system. The important issue which author focuses is the latest reform which is fulfilled by the education minister Anna Zalewska. In the end of the article author makes the conclusions and tries to show the future way of the changes in the school system.

Słowa kluczowe: reformy oświatowe, wpływ polityki na edukację, wdrażanie zmian w oświacie.

Keywords: the educational reforms, the influence of politics on the education, the implementation of the educational changes.

Bibliografia

- Ćwikliński Andrzej, *Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 2005.
- Dyrda Beata, Koczoń-Zurek Sabina, Przybylska Irena, *Podstawy prawne i organizacyjne oświaty. Skrypt dla studentów pedagogiki*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008.
- Dziewulak Dobromir, *Systemy szkolne Unii Europejskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Żak, 1997.
- Konarzewski Krzysztof, *Reforma oświaty. Podstawa programowa i warunki kształcenia*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2004.
- Nieżgoda Marian, *Jak patrzeć na zmianę edukacyjną w Polsce*, [w:] *Spoleczne skutki zmiany oświatowej w Polsce*, red. Marian Niezgoda, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011, s. 19-38.
- Putkiewicz Elżbieta, Wiłkomirska Anna, *Szkoły publiczne i niepubliczne. Porównanie środowisk edukacyjnych*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2004.
- Śliwierski Bogusław, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.
- Śliwierski Bogusław, *Reformowanie oświaty w Polsce*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, red. Zbigniew Kwiecieński, Bogusław Śliwierski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003, s. 383-396.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, „Dz. U.”, 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju oświaty i wychowania, „Dz. U.”, 1961, nr 32, poz. 160, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Dz. U.”, 1989, nr 75, poz. 444.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie terytorialnym, „Dz. U.”, 1990, nr 16, poz. 95.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, „Dz. U.”, 1991, nr 95, poz. 425.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, tekst jedn. „Dz. U.”, 2016, poz. 1943, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 roku o finansowaniu gmin, „Dz. U.”, 1993, nr 129, poz. 600.
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 roku Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, „Dz. U.”, 1999, nr 12, poz. 96.

- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2013 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw, „Dz. U.”, 2016, poz. 1265.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 roku zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, „Dz. U.”, 2016, poz. 36.
- Ustawa z dnia 23 czerwca 2016 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, „Dz. U.”, 2016, poz. 2010.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe, „Dz. U.”, 2017, poz. 59.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe, „Dz. U.”, 2017, poz. 60.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dz. U.”, 2009, nr 4, poz. 17.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, „Dz. U.”, 2012, poz. 977.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, „Dz. U.”, 2017, poz. 356.

Strony internetowe

- Klus-Stańska Dorota, *Uwagi do podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej*, <http://www.pan.uz.zgora.pl/index.php/151-uwagi-do-podstawy-programowej-ksztalcenia-ogolnego-dla-szkoly-podstawowej> [28.05.2017].
- <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/chwiejna-podstawa,717463.html> [28.05.2017].
- <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/grunt-to-podstawa,698314.html> [28.05.2017].
- <http://www.tvn24.pl/czarno-na-bialym,42,m/s-ekspertka,698305.html> [28.05.2017].
- <https://www.facebook.com/NIEdlachaosuwszkole/> [29.05.2017].
- <https://www.facebook.com/Rodzice-przeciwko-reformie-edukacji-883885225080636/> [29.05.2017].
- <https://www.facebook.com/ZatrzymacEdukoszmar/> [29.05.2017].
- Szaniawski Paweł, *Ilu Polaków popiera reformę edukacji*, <http://www.rp.pl/Edukacja/170529219-Ilu-Polakow-popiera-reforme-edukacji.html#ap-1> [29.05.2017].
- Śliwierski Bogusław, *Były minister edukacji – Mirosław Handke straszy Trybunałem Stanu. Szkoda, że nie siebie samego*, <http://sliwierski-pedagog.blogspot.com/2017/05/byy-minister-edukacji-mirosaw-handke.html> [25.05.2017].

Związek Nauczycielstwa Polskiego, *Dlaczego teraz referendum szkolne?*, http://www.znp.edu.pl/element/3055/Dlaczego_teraz_referendum_szkolne [29.05.2017].

Związek Nauczycielstwa Polskiego, *Strajk*, <http://www.znp.edu.pl/element/3037/STRAJK> [29.05.2017].

Dokumenty źródłowe

Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Co warto wiedzieć o podstawie programowej?*, Warszawa 2008.

Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Dobra szkoła. Reforma Edukacji Narodowej. Najważniejsze zmiany. Pytania i odpowiedzi*, Warszawa 2017.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 2017.06.15.

Data wstępnej akceptacji artykułu przez Redakcję: 2017.06.29.